

TA'LIMDA KEYS TEXNOLOGIYASI

Komiljonova Nozima Botirjon qizi

Email: nozimaxon17.09.2006@gmail.com

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti 2-kurs talabasi

p.f.n. dotsent Ilmiy rahbar:

S.M.Yo'ldosheva

Annotatsiya: *Ushbu maqola ta'lim tizimida keys texnologiyasidan foydalanishning ahamiyati, keys usulining xususiyatlari va muhim jihatlari haqida batafsil ma'lumot beradi. Mazkur texnologiyaga asoslangan o'quv jarayoni talabalarning bilim olishida qulayliklar yaratadi hamda ularga har qanday vaziyatni o'rganish va tahlil qilishni o'rgatadi. Ushbu maqoladan ko'zlangan maqsad o'quv jarayonlarida keys texnologiyasidan to'g'ri va samarali foydalanishni yo'lga qo'yishdan iborat.*

Kalit so'zlar: *keys-stadi tushunchasi va mohiyati, ko'nikma, xususiyat, integratsiya, ta'minot, baholash, nazorat.*

Аннотация: *В данной статье представлена подробная информация о важности использования кейс-технологии в системе образования, особенностях и важных аспектах кейс-метода. Образовательный процесс, основанный на этой технологии, облегчает обучение студентов и учит их изучать и анализировать любую ситуацию. Цель данной статьи – установить правильное и эффективное использование кейс-технологии в образовательном процессе.*

Ключевые слова: *понятие и сущность кейс-стади, навык, особенность, интеграция, снабжение, оценка, контроль.*

Annotation: *This article provides detailed information about the importance of using case technology in the educational system, the features and important aspects of the case method. The educational process based on this technology makes it easier for students to learn and teaches them to study and analyze any situation. The goal of this article is to establish the correct and effective use of case technology in educational processes.*

Key words: *concept and essence of case study, skill, feature, integration, supply, assessment, control.*

Bugungi kunga kelib butun dunyoda ta'lim markaziy masalaga aylanib ulgurgan. Ta'lim tizimida olib borilayotgan barcha islohotlar, qo'llanilayotgan turli xil texnologiyalar, ta'lim metodologiyasidagi o'zgarishlarning barchasi yanada sifatli ta'limga erishish, o'quv jarayonlarini zamonga moslashtirish, o'quvchilarda samarali bilimni shakllantirishga qaratilgan. Shunga ko'ra, hozirda ta'limda mavjud bo'lgan bir qancha texnologiyalarni ko'rishning hech ajablanarli joyi yo'q. Ammo so'nggi paytlarda qo'llanilib kelayotgan "keys-stadi" metodining o'ziga xosligini qayd etish lozim. Muammoli vaziyatlarni yaratish va ularni hal qilishga doir o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishda "keys-stadi" texnologiyasi bugungi kunda keng qo'llanilmoqda. Shu o'rinda "Keys o'zi nima?" degan savol tug'ilishi tabiiy. Keys-stadi usuli (inglizcha: case-study – vaziyat usuli, holat usuli, vaziyatni tahlil qilish usuli) real iqtisodiy, ijtimoiy va biznes vaziyatlarning tavsifidan foydalanadigan o'qitish usuli hisoblanadi. Bunda talabalar vaziyatni o'rganishlari,

muammolarning mohiyatini tushunishlari, mumkin bo'lgan yechimlarni taklif qilishlari va eng yaxshisini tanlashlari kerak bo'ladi. Ishlar haqiqiy faktik materiallarga asoslangan yoki real vaziyatga yaqin bo'lishi zarur. Keys o'quvchi, talaba va tinglovchilarni real voqealar "ishtirokchisi"ga aylantirib, ularni ma'lum bir muammoga yechim topishlari sari yetaklaydi.

"Keys-stadi" yordamida talabalar quyidagi ko'nikma va malakalarga ega bo'ladi:

1. Tahliliy ko'nikmalar (ma'lumotlarni axborotlardan ajrata olish, ularni turkumlashtirish, ma'lumotlarni zarur va nozarurga ajratish, tahlil qilish, taqdim etish; buning uchun shaxs aniq, mantiqiy fikrlay olishi kerak).

2. Amaliy ko'nikmalar (muammoning murakkabligidan kelib chiqib, real vaziyatni tahlil qila olish, eng muhim nazariya, metod va tamoyillarni qo'llay bilish).

3. Ijodiy ko'nikmalar (bunda mantiqiylik asosida vaziyat(muammo)ni yechish muhim emas, balki ijodiy yondashuv asosida muammoning bir necha yechimlarini topish va ularni tahlil qilish talab etiladi).

4. Muloqot ko'nikmalari (unga ko'ra talaba bahs-munozara olib borish, o'z nuqtai nazarini himoya qilish, qaroriga boshqalarni ishontirish, juda qisqa va ishonarli hisobotni tayyorlash ko'nikmalarini o'zlashtira bilishi zarur).

5. Ijtimoiy ko'nikmalar (qarorni muhokama qilish jarayonida talabalar boshqalarning xatti-harakatini tahlil qilish, boshqalarni tinglay bilish, bahsda o'zgalarning fikrlarini qo'llab-quvvatlash, ilgari surilgan fikrga qarama-qarshi fikrni bildira olish va o'zini boshqara olish lozim).

6. O'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmalari (bahs-munozara jarayonida o'zini tuta bilish, boshqalarga namuna bo'lish muhim).

Umumiy qilib aytganda, bu texnologiya talabalarni predmetga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otish, ularda zarur ko'nikmalarni shakllantirish, muammoli vaziyatga duch kelganlarida ularni tushunish va to'g'ri qaror qabul qilishlariga yordam beradi.

Keys usuli muayyan real vaziyatni yoki holatni o'rganishga asoslangan. Ushbu usul keng miqyosda ijtimoiy, boshqaruv, yuridik fanlar va biznes ta'limi sohasida keng qo'llanilib kelinmoqda. Bugungi kunda keys usuli tabiiy, muhandislik va tibbiyot fanlarni o'qitishda ham qo'llanilmoqda.

Keys usulining o'ziga xos xususiyati mavjud. Masalan, keysda menejer qaror qabul qilish zarurati paydo bo'lgan muammoni namoyish qilishi mumkin, bunda talabalar ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlash hamda tahlil qilish orqali o'z yechimlarini taklif qilishlari mumkin. Bitta vaziyatda berilgan savollarga javob berish uchun faqat zarur yoki hatto yetarli bo'lmagan ma'lumotlar bo'lishi, ikkinchisi esa ortiqcha bo'lishi mumkin, bu esa talabalarga qaysi ma'lumot muhim va ikkinchi darajali ekanligini belgilashga imkon beradi. Keyslarning shakli, mazmuni va tabiatidan qat'i nazar, ular bir qator afzalliklarga ega bo'lib, bu ularni ommabop o'quv vositasiga aylantirdi. Bunday afzalliklardan biri shundaki, keyslar, ko'p jihatdan, nafaqat uslubiy materiallar, o'quv qo'llanmalarining bir turi, balki jonli amaliy misollarni ham namoyish etadi. Nazariy tayyorgarlikda talabalarga amaliy faoliyatning muayyan yo'nalishini tavsiflovchi ataylab qisqartirilgan modellari ko'rsatiladi. Bunday hollarda, ular ko'p qirrali vaziyat bilan ishlashda qiyinchiliklarga duch keladilar va kichik ma'lumotlarni ishlata olmaydilar. Bu ko'pincha ularning ayni vaziyatda yaroqsizligi to'g'risida xulosa chiqarishga va natijada amaliy qo'llanilishdan voz kechishga olib keladi. Hayotdan olingan misollar talabalarni kasbiy faoliyat bilan bog'liq

amaliyotga tayyorlaydi. Amalda hayotda duch keladigan haqiqat ko'p qirrali bo'lib, ular tushadigan vaziyatga turli xil omillar ta'sir qiladi va muammoning yechimlar xilma-xil bo'ladi. Deyarli har qanday ish bunday vazifalar bilan ishlashni taklif qiladi. Ular vaziyatni har tomonlama ko'rib chiqishni, bilimlar to'plamini qo'llashni talab qiladi.

Keys usuli mamlakatimiz ta'lim tizimiga tanish bo'lgan o'qitish shakllariga mos keladi. Mavjud o'qitish tizimining keys texnologiyasi bilan integratsiyasi har tomonlama foydali bo'lishi mumkin. Misol uchun, bu usul ma'ruza mashg'uloti uchun yaxshi asos bo'la oladi:

- kichik mavzulardan foydalanib, butun mavzuni yoki uning alohida qismlarini va jihatlarini muammosiz tasvirlash;

- mufassal ishlarning sharhlari va qisqa muhokamalari asosida ma'ruza tashkil etish;
- mavzuni klassik keysni tahlil qilish asosida bayon qilish, qo'shimcha sharhlar berish, boshqa vaziyatlar bilan taqqoslash va kengroq umumlashtirish;

Keysda keltirilgan vaziyatni batafsil tahlil qilish master-klassning shakli va maqsadlariga mos keladi. Ushbu holatda asosiy e'tibor berilgan sharoitlarda aniq qarorlarni ishlab chiqish, qabul qilish va amalga oshirish xususiyatlariga qaratiladi.

Mashg'ulot materiallari asosida mavzuni darsdan tashqari o'rganish talabani mustaqil ishinig asosini tashkil qiladi. Kerakli uslubiy izohlar bilan ta'minlangan holatlar kurslar va masofaviy ta'lim dasturlari uchun asos yaratishi mumkin.

Yozma yoki og'zaki holda keyslarni tahlil qilish turli xil nazorat shakllari – imtihon, nazorat o'tkazish uchun foydalanishda qulaydir. Shunday qilib, nafaqat o'quv materialini qayta ishlab chiqarishni, balki uni tushunish va amaliy vaziyatda qo'llash qobiliyatini tekshirish mumkin bo'ladi.

Ta'minot, baholash va nazorat holatlari. Keys usulidan foydalangan holda talabalarni o'qitish samaradorligini ta'minlash uchun bir qator ma'muriy choralar-tadbirlarni amalga oshirish kerak.

Keyslarni muhokama qilish har doim guruhda bo'lib o'tishi va yakuniy xulosalar birgalikdagi ishlarning natijasi bo'lishiga qaramay, individual baholash tizimini bo'lishi lozim. Shaxsiy baholash har bir darsda talabalarning yuqori tayyorgarligini ta'minlashga imkon beradi, munozaralarga tayyorgarlik ko'rish va qatnashishda o'zaro taqqoslash va raqobatdoshlikni rag'batlantiradi, fikr-mulohazalarni (o'qituvchi-talaba) kuchaytiradi va talaba faoliyati va o'zlashtirishini tezkor kuzatib borish uchun imkoniyat yaratadi. Talabalar baho olish bilan birga o'qituvchidan amalga oshirgan ishlarining batafsil tavsifini olishlari va yaxshilash yo'llarini olishlari muhim ahamiyatga ega. Dars vaqtida bu qiyin bo'lishi mumkin, shuning uchun ko'pincha bunday tushuntirishlar darsdan tashqari vaqtda yoki elektron pochta orqali beriladi. Talabalarga bunday huquqning berilishi o'qituvchilarni ularga va o'zlariga nisbatan obyektiv va e'tiborli bo'lishga undaydi. Bu o'qituvchining individual yukini shakllantirishda hisobga olinishi kerak bo'lgan juda katta ishdir.

Kollektiv muhokamalar ba'zi talabalarga jim o'tirishga va birgalikdagi ishlarda qatnashmaslikka imkon beradi. Natijada, ko'pincha shunday bo'ladiki, darslarda guruhning ozgina qismi faol ishlaydi, qolganlari esa qatnashmaslikni afzal ko'rishadi. Barchani jalb qilish va ishtirok etishni ta'minlash uchun har bir darsda talabalarning faolligini kuzatib borish kerak. Keyingi munozarani o'tkazmoqchi bo'lgan o'qituvchi aniq tasavvurga ega bo'lishi kerak: oldingi darslarda keysni ishlashda kim va qanday hajmda ishtirok etgan va kim ishtirok etmagan. Bunday

ro'yxatga ega bo'lgan holda o'qituvchi muhokamada ishtirok etmaydigan talabalarni aniqlab ularni munozaraga qo'shilishga va darslarga yaxshiroq tayyorlashga majburlashi qiyin bo'lmaydi.

Mavjud individual reytinglar asosida talabalar reytinglari shakllantiriladi. Reytingdagi mavqe ma'lum imtiyozlarni ta'minlashi kerak (imtihonsiz avtomatik baho olish, tanlovlarda imtiyozli ishtirok etish va boshqa) yoki aksincha, ba'zi muhim sanksiyalarga olib keladi (chegirmalarni bekor qilish, tanlovda ishtirok etishni cheklash, talabalar safidan chiqarish va boshqalar). Ma'muriy jihatdan kuchaytiriladigan reyting tizimi raqobat muhitini yaratishga qaratilgan bo'lib, unda talabalarning individual yutuqlari o'qishning moddiy va ijtimoiy sharoitida muhim omil bo'ladi.

Keys bo'yicha o'qitishning samaradorligi ko'p jihatdan o'zaro nazoratning sifatiga bog'liq. Katta guruh bilan ishlashda o'qituvchi, asosan, oraliq va yakuniy natijalarni baholashga alohida e'tibor berib, individual ishlash jarayonini boshqarish uchun cheklangan qobiliyatga ega. Talabalar bir-birlari bilan o'zaro nazorat qilish amaliyotini yo'lga qo'yish ushbu cheklovni yengib o'tish va ta'lim sifatini oshirishga imkon beradi.

Ehtimol, bu keys usulining muvaffaqiyatini ta'minlashdagi eng muhim narsa o'rganish uchun ijtimoiy sharoitlarni yaratishdir. Buning uchun halol mustaqil ish, hamkorlik, dars va sinfdan tashqari mavzular hamda materiallarni ochiq muhokama qilish odatini shakllantirish va saqlash kerak.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, keys texnologiyasi real hayotdagi holatlarni o'rganish va tahlil qilishga asoslangan o'quv usuli bo'lib, turli sohalarda bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu texnologiya nafaqat nazariy bilimlarni amalda qo'llash, balki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, yechimlarni ishlab chiqish va amaliy qarorlarni qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi. Mazkur usulni an'anaviy usullar bilan birgalikda qo'llash orqali o'quvchilarda jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishimiz, o'zlarini fikrlarini shakllantirish va o'ziga ishonchli qarorlar qabul qilishni o'rganishiga imkon berishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

[1] https://uz.wikipedia.org/wiki/Vaziyat_usuli

[2] Niyazov L.N., Amonova H.I., Gulamova M.T. Keys texnologiyalarining tabiiy fanlarni o'qitishdagi o'rni / Monografiya. – Buxoro, 2020. – 126 b.

[3] <https://oefen.uz/uz/documents/referatlar/umumiy/ta-lim-jarayonida-keys-stadi-texnologiyasi>